

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان و ادبیات

پایان نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی

عنوان :

بررسی جنبه‌های سوررئالیسم در آثار زکریا تامر

استاد راهنما:

دکتر معصومه نعمتی قزوینی

استاد مشاور:

دکتر شکوه السادات حسینی

پژوهشگر:

فائقه السادات میر محمد حسینی فشمی

مهر ماه ۱۳۹۴

تقدیر و تشکر

شکر شایان نثار ایزد منان که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم .

این پژوهش حاصل زحمات تمامی استادانی است که از دانش آنها بهره برده‌ام. بنابراین بر خود لازم می‌دانم که از تمامی بزرگوارانی که مرا با واسطه یا بی‌واسطه در انجام این کار یاری فرمودند قدردانی کنم.

از استاد گرامی سرکار خانم دکتر معصومه نعمتی قزوینی که در کمال سعه‌ی صدر، حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند، بسیار سپاسگزارم، چرا که بدون راهنمایی‌های ایشان انجام این پایان نامه بسیار مشکل می‌نمود.

همچنین از استاد فرهیخته و فرزانه سرکار خانم دکتر شکوه السادات حسینی که با نکته‌های دلاویز و نظرات ارزشمندشان، راهنما و راه‌گشای اینجانب در اتمام و اکمال پایان نامه بوده‌اند، سپاسگزارم.

در پایان از پدر و مادر دلسوز و اعضای خانواده‌ام که آرامش روحی و آسایش فکری مرا فراهم نمودند تا با حمایت‌های همه جانبه‌ی آنان در محیطی مطلوب، مراتب تحصیلی و نیز پایان نامه‌ی درسی را به نحو احسن به اتمام برسانم، تشکر می‌نمایم.

ماحصل آموخته‌هایم را تقدیم می‌کنم به آنان که مهر آسمانی‌شان آرام‌بخش آلام زمینی‌ام

است

به استوارترین تکیه‌گاهم، دستان پرمهر پدرم

به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز مادرم

که هرچه آموختم در مکتب عشق و صبر شما آموختم و هرچه بکوشم قطره‌ای از دریای

بی‌کران مهربانیتان را سپاس نتوانم بگویم

بوسه بر دستان پرمهرتان

چکیده

سوررئالیسم مکتبی هنری- ادبی است که در قرن بیستم در فرانسه ظهور کرد و هدفش رسیدن به حقیقت برتری بود که در پس واقعیت قرار دارد. طنز، اروتیسم، نگارش خودکار، دیوانگی، امر شگفت و جادو، رؤیا، اشیاء سوررئالیستی و تصادف عینی از جمله مؤلفه‌هایی هستند که سوررئالیست‌ها برای رسیدن به حقیقت برتر به کار می‌برند. زکریا تامر، داستان‌نویس سوری، از جمله نویسندگان عربی است که تحت تأثیر نویسندگان برجسته‌ی غربی، بسیاری از داستان‌هایش را بر اساس این مکتب نگاشته است. رساله‌ی حاضر با بررسی سه مجموعه‌ی اول زکریا تامر بر اساس اصول و مبانی مکتب سوررئالیسم، سیر تحول دهه‌ی آغازین نویسندگی تامر را از این منظر تحلیل و بررسی نموده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که زکریا تامر در مجموعه‌ی نخست خود (صهیل الجواد الأبيض) به شدت تحت تأثیر سوررئالیسم ناب فرانسوی بوده و اکثر داستان‌هایش در فضایی رؤیاگون و در حالت خلسه روایت می‌شود. وی در مجموعه‌های دوم (ربیع فی الرماد) و سوم (الرعد) به سمت بومی کردن سوررئالیسم پیش می‌رود و اگرچه به ظاهر عناصر سوررئالیستی در داستان‌ها کم‌رنگ شده است، اما فضای کلی داستان‌ها به شکلی هنرمندانه و مطابق با روح این مکتب، سوررئالیستی باقی مانده است. تامر همچنین با پرداختن به مضامین اجتماعی و سیاسی در داستان‌هایش، که تضاد آشکاری با اصول اولیه‌ی سوررئالیسم دارد، به نوعی سنت‌شکنی دست زده و نوع جدیدی از سوررئالیسم، یعنی سوررئالیسم اجتماعی را ابداع نموده است.

کلید واژه‌ها: سوررئالیسم، زکریا تامر، داستان کوتاه، صهیل الجواد الأبيض، ربیع فی الرماد، الرعد.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه.....	۱
فصل اول: کلیات.....	۴
۱-۱. بیان مسئله.....	۵
۲-۱. اهداف پژوهش.....	۸
۳-۱. سوال‌های تحقیق.....	۸
۴-۱. فرضیه‌های تحقیق.....	۸
۵-۱. روش انجام تحقیق.....	۹
۶-۱. پیشینه و ضرورت تحقیق.....	۹
فصل دوم: مفاهیم و تعاریف.....	۱۴
۱-۲. معرفی مکتب سوررئالیسم و مبانی آن.....	۱۵
۱-۱-۲. نهضت دادا.....	۱۵
۲-۱-۲. مکتب سوررئالیسم.....	۱۷
۱-۲-۱-۲. مانیفست سوررئالیسم.....	۲۲
۲-۲-۱-۲. قلمرو سوررئالیسم.....	۲۴
۳-۲-۱-۲. مشکلات سبک سوررئالیسم.....	۲۶
۴-۲-۱-۲. اصول سوررئالیسم.....	۲۷
۱-۴-۲-۱-۲. رؤیا.....	۲۷
۲-۴-۲-۱-۲. دیوانگی.....	۲۹
۳-۴-۲-۱-۲. امر شگفت و جادو.....	۳۰
۴-۴-۲-۱-۲. اشیاء سوررئالیستی.....	۳۱
۵-۴-۲-۱-۲. تصادف.....	۳۲

۳۲	طنز. ۶-۴-۲-۱-۲
۳۳	طنز سیاه. ۱-۶-۴-۲-۱-۲
۳۴	نگارش خودکار. ۷-۴-۲-۱-۲
۳۵	ایرادات نگارش خودکار. ۱-۷-۴-۲-۱-۲
۳۶	اروتیسم. ۹-۴-۲-۱-۲
۳۸	چند نمونه متن سوررئالیستی. ۵-۲-۱-۲
۳۸	«تنها باران آسمانی است». ۱-۵-۲-۱-۲
۳۸	«ایده‌ای برای یک داستان». ۲-۵-۲-۱-۲
۳۹	بخشی از کتاب «نادیا». ۳-۵-۲-۱-۲
۳۹	بخشی از کتاب «بوف کور». ۴-۵-۲-۱-۲
۴۱	پی‌نوشت‌ها.
۴۳	فصل سوم: مروری بر زندگی و آثار زکریا تامر
۴۵	۱-۳. داستان کوتاه سوریه.
۴۶	۲-۳. ولادت و تحصیل.
۴۷	۳-۳. آثار.
۴۹	۴-۳. مشاغل.
۴۹	۵-۳. جوایز.
۵۰	۶-۳. گرایش تامر به سوررئالیسم.
۵۰	۷-۳. فضا و محتوای داستان‌های تامر.
۵۲	۸-۳. تامر و ناقدان.
۵۴	پی‌نوشت.
۵۵	فصل چهارم: تحلیل داستان‌های زکریا تامر بر اساس مبانی سوررئالیسم.
۵۶	۱-۴. مجموعه‌ی اول: صهیل الجواد الابيض (شیهه‌ی اسب سفید).
۵۶	۱-۱-۴. بخش اول: خلاصه‌ی داستان‌ها.

- ۱-۱-۱-۴. الأغنية الزرقاء الحشنة (ترانه‌ی آبی خشن)..... ۵۶
- ۲-۱-۱-۴. الرجل الزنجی (سیاه زنگی)..... ۵۹
- ۳-۱-۱-۴. القبو (زیرزمین)..... ۶۳
- ۴-۱-۱-۴. صهيل الجواد الأبيض (شیهه‌ی اسب سفید)..... ۶۷
- ۵-۱-۱-۴. ابتسم يا وجهها المتعب (ای صورت خسته‌اش لبخند بزن)..... ۷۱
- ۶-۱-۱-۴. رجل من دمشق (مردی از دمشق)..... ۷۴
- ۷-۱-۱-۴. النجوم فوق الغابة (ستاره‌ها بالای جنگل هستند)..... ۷۸
- ۸-۱-۱-۴. الصيف (تابستان)..... ۸۰
- ۹-۱-۱-۴. الكنز (گنج)..... ۸۲
- ۱۰-۱-۱-۴. النهر ميت (رود مرده است)..... ۸۴
- ۱۱-۱-۱-۴. قرنفلٌ للأسفلت المتعب (میخکی برای آسفالت خسته)..... ۸۷
- ۲-۱-۴. بخش دوم: تحلیل عناصر سوررئالیستی در مجموعه‌ی «صهيل الجواد الأبيض»..... ۹۰
- ۱-۲-۱-۴. تحلیل «رؤیا»..... ۹۰
- ۲-۲-۱-۴. تحلیل «امر شگفت و جادو»..... ۱۰۱
- ۳-۲-۱-۴. تحلیل «اروتیسم»..... ۱۰۴
- ۴-۲-۱-۴. تحلیل «طنز»..... ۱۱۲
- ۵-۲-۱-۴. تحلیل «دیوانگی»..... ۱۱۴
- ۶-۲-۱-۴. تحلیل «نگارش خودکار»..... ۱۱۶
- ۷-۲-۱-۴. تحلیل «اشیاء سوررئالیستی»..... ۱۲۰
- ۳-۱-۴. تحلیل مجموعه‌ی «صهيل الجواد الأبيض»..... ۱۲۱
- ۲-۴. مجموعه‌ی دوم: ربیع فی الرماد (بهاری در خاکستر)..... ۱۲۵
- ۱-۲-۴. بخش اول: خلاصه‌ی داستان‌ها..... ۱۲۵
- ۱-۱-۲-۴. الثلج آخر الليل (برف پایان شب)..... ۱۲۵
- ۲-۱-۲-۴. الباب القديم (دروازه‌ی قدیمی)..... ۱۲۹

- ۱۳۰ ۳-۱-۲-۴. الجريمة (جرم).
- ۱۳۳ ۴-۱-۲-۴. شمس صغيرة (خورشیدی کوچک).
- ۱۳۵ ۵-۱-۲-۴. الوجه الأول (اولین چهره).
- ۱۳۷ ۶-۱-۲-۴. سيرحل الدخان (به زودی دود و دم رخت برمی بندد).
- ۱۳۸ ۷-۱-۲-۴. النهر (رودخانه).
- ۱۴۰ ۸-۱-۲-۴. ربيع في الرماد (بهاری در خاکستر).
- ۱۴۲ ۹-۱-۲-۴. القرصان (دزد دریایی).
- ۱۴۵ ۱۰-۱-۲-۴. جنکيز خان (چنگیز خان).
- ۱۴۸ ۱۱-۱-۲-۴. العصفير (گنجشکان).
- ۱۵۰ ۲-۲-۴. بخش دوم: تحليل داستان‌ها.
- ۱۵۰ ۱-۲-۲-۴. تحليل «رؤيا».
- ۱۵۷ ۲-۲-۲-۴. تحليل «امر شگفت و جادو».
- ۱۵۸ ۳-۲-۲-۴. تحليل «اروتيسم».
- ۱۶۳ ۴-۲-۲-۴. تحليل «طنز».
- ۱۶۵ ۵-۲-۲-۴. تحليل «ديوانگی».
- ۱۷۱ ۶-۲-۲-۴. تحليل «نگارش خودکار».
- ۱۷۱ ۷-۲-۲-۴. تحليل «اشياء سوررئاليستی».
- ۱۷۲ ۳-۲-۴. تحليل مجموعه ی «ربيع في الرماد».
- ۱۷۶ ۳-۴. مجموعه ی سوم: الرعد (تندر).
- ۱۷۶ ۱-۳-۴. بخش اول: خلاصه ی داستان‌ها.
- ۱۷۶ ۱-۱-۳-۴. السجن (زندان).
- ۱۷۹ ۲-۱-۳-۴. الصقر (باز شکاری).
- ۱۸۱ ۳-۱-۳-۴. الذي أحرق السفن (کسی که کشتی‌ها را به آتش کشید).

۱۸۴	 ۴-۱-۳-۴. المتهم (متهم).
۱۸۶	 ۵-۱-۳-۴. اللحى (ریش).
۱۸۹	 ۶-۱-۳-۴. النسيان (فراموشی).
۱۹۰	 ۷-۱-۳-۴. عباد الله (بندگان خدا).
۱۹۲	 ۸-۱-۳-۴. النابالم النابالم (ناپالم ناپالم).
۱۹۴	 ۹-۱-۳-۴. جوع (گرسنگی).
۱۹۸	 ۱۰-۱-۳-۴. الشرطى والحصان (مأمور پلیس و اسب).
۲۰۰	 ۱۱-۱-۳-۴. العرس الشرقى (عروسی شرقی).
۲۰۲	 ۱۲-۱-۳-۴. الأطفال (کودکان).
۲۰۴	 ۱۳-۱-۳-۴. آخر الرايات (آخرین پرچم).
۲۰۵	 ۱۴-۱-۳-۴. خضراء (سبز).
۲۰۷	 ۱۵-۱-۳-۴. الهزيمة (شکست).
۲۰۹	 ۱۶-۱-۳-۴. الكذب (دروغ).
۲۱۰	 ۱۷-۱-۳-۴. فى يوم مرح (در یک روز شاد).
۲۱۳	 ۱۸-۱-۳-۴. الرعد (تندر).
۲۱۴	 ۲-۳-۴. بخش دوم: تحلیل عناصر سوررئالیستی در مجموعه‌ی «الرعد».
۲۱۴	 ۱-۲-۳-۴. تحلیل «رؤیا».
۲۱۸	 ۲-۲-۳-۴. تحلیل «امر شگفت و جادو».
۲۲۶	 ۳-۲-۳-۴. تحلیل «اروتیسم».
۲۲۸	 ۴-۲-۳-۴. تحلیل «طنز».
۲۳۱	 ۵-۲-۳-۴. تحلیل «نگارش خودکار».
۲۳۲	 ۶-۲-۳-۴. تحلیل «اشیاء سوررئالیستی».
۲۳۳	 ۳-۳-۴. تحلیل مجموعه‌ی «الرعد».
۲۳۷	 پی نوشت ها:

فصل پنجم: مقایسه و نتیجه گیری.....	۲۴۱
۱-۵. تحلیل عنصر «رؤیا» در سه مجموعه.....	۲۴۲
۲-۵. تحلیل عنصر «امر شگفت و جادو» در سه مجموعه.....	۲۴۶
۳-۵. تحلیل عنصر «اروتیسم» در سه مجموعه.....	۲۴۷
۴-۵. تحلیل عنصر «طنز» در سه مجموعه.....	۲۵۰
۵-۵. تحلیل عنصر «دیوانگی» در سه مجموعه.....	۲۵۲
۶-۵. تحلیل عنصر «نگارش خودکار» در سه مجموعه.....	۲۵۴
۷-۵. تحلیل عنصر «اشیاء سوررئالیستی» در سه مجموعه.....	۲۵۶
پاسخ به سوالات تحقیق.....	۲۵۸
پیشنهادهای.....	۲۶۰
ملخص الرسالة بالعربية.....	۲۶۹
فهرست منابع.....	۲۶۱

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴. میزان کاربرد عناصر سوررئالیستی در مجموعه‌ی «صهیل الجواد الأبيض»..... ۱۳۱
- نمودار ۲-۴. میزان کاربرد عناصر سوررئالیستی در مجموعه‌ی «ربیع فی الرماد»..... ۱۹۳
- نمودار ۳-۴. میزان کاربرد عناصر سوررئالیستی در مجموعه‌ی «الرعد»..... ۲۶۵
- نمودار ۱-۵. میزان کاربرد عنصر «رؤیا» در سه مجموعه..... ۲۷۳
- نمودار ۲-۵. میزان کاربرد عنصر «امر شگفت و جادو» در سه مجموعه..... ۲۷۶
- نمودار ۳-۵. میزان کاربرد عنصر «اروتیسم» در سه مجموعه..... ۲۷۸
- نمودار ۴-۵. میزان کاربرد عنصر «طنز» در سه مجموعه..... ۲۸۰
- نمودار ۵-۵. میزان کاربرد عنصر «دیوانگی» در سه مجموعه..... ۲۸۲
- نمودار ۶-۵. میزان کاربرد عنصر «نگارش خودکار» در سه مجموعه..... ۲۸۴
- نمودار ۷-۵. میزان کاربرد عنصر «اشیاء سوررئالیستی» در سه مجموعه..... ۲۸۶

مقدمه

سوررئالیسم نهضتی ادبی- هنری به شمار می‌آید که از سال‌های میان دو جنگ جهانی (۱۹۲۰م) سر بر آورد. این نهضت، بر آزادی فکر و رهایی اندیشه از قید و بند عقل و استدلال استوار بود و به منظور دستیابی به حقیقت برتر و فرارفتن از رئالیسم جاری در زندگی، فراواقعیت یا سوررئالیسم نام گرفت.

درست است که خاستگاه این مکتب فرانسه است، اما این نهضت پرشور به زودی به کشورها و قاره‌های دیگر راه یافت. جهان عرب نیز از این امر مستثنی نبود و بسیاری از شاعران و نویسندگان از مکتب سوررئالیسم و مؤلفه‌هایش سود جستند.

براین اساس، ادبیات عربی اعم از شعر و نثر، می‌تواند بستر مناسبی برای انجام پژوهش‌هایی از این دست باشد. با در نظر داشتن چنین پیش‌فرضی، پس از انجام جستجوهای اولیه معلوم گردید که یکی از برجسته‌ترین نویسندگان سوررئال در جهان عرب، که فضای سوررئالیستی در بسیاری از داستان‌هایش به چشم می‌خورد، نویسنده‌ی معاصر سوری یعنی زکریا تامر است.

بدین ترتیب بررسی جنبه‌های سوررئالیستی آثار زکریا تامر به عنوان موضوع این پایان‌نامه برگزیده شد. اما از آن جایی که تامر دارای مجموعه‌های داستانی متعددی است، که امکان بررسی همه‌ی آن

ها در این پژوهش وجود نداشت، پس از جستجو و مطالعه‌ی اولیه، سه مجموعه‌ی صهیل الجواد الأبيض (۱۹۶۰)، ربیع فی الرماد (۱۹۶۳) و الرعد (۱۹۷۰) که هم دارای توالی زمانی هستند و هم از جهت حجم و تعداد داستان‌ها با یکدیگر و نیز با حجم کلی پایان‌نامه متناسب به نظر می‌رسیدند، برگزیده شدند.

بزرگترین مشکل، کمبود منبع و نبود پژوهشی مناسب برای الگوبرداری بود. سوررئالیسم بنا به تعریفش (تلاش برای دست‌یابی به حقیقت برتر و فراواقعیت)، بسیار پیچیده می‌نماید و در واقع هیچ معیار مشخصی از حقیقت برتر وجود ندارد. بنابراین کمتر کسی جرئت قدم گذاشتن در این راه دشوار را به خود داده است.

معدود کارهای انجام شده در رابطه با این مکتب، یا برای نگارنده غیر قابل دسترس بودند و یا در مورد هنرهای تجسمی مانند: نقاشی، عکاسی و سینما بودند، که ارتباطی با کار حاضر نداشتند. بنابراین با مشورت استادان محترم راهنما و مشاور، روشی اتخاذ گردید و کار بر روی مجموعه‌های برگزیده‌ی زکریا تامر شروع شد.

البته لازم به ذکر است که در میانه‌ی کار، مقالاتی در زمینه‌ی بررسی سوررئالیسم در شعر و داستان به چاپ رسیدند که باز هم به دو دلیل نمی‌توانستند الگوی مناسبی باشند؛ اول این که حجم یک مقاله بسیار کمتر از پایان‌نامه است و روشی که در مقاله اتخاذ می‌شود، در یک پایان‌نامه با حجم زیاد جوابگو نیست. به علاوه این که مقالات، در زمینه‌ی شعر و داستان بلند بودند که تطبیقشان با آثار زکریا تامر که داستان کوتاه هستند، مشکل می‌نمود.

علاوه بر تمام این مشکلات، کارهایی که – چه مقاله، چه پایان‌نامه – در این زمینه انجام شده، بدون در نظر گرفتن ریشه‌ی سوررئالیسم – که نشأت گرفته از نظریات فروید در زمینه‌ی ضمیر ناخودآگاه است – بوده‌اند؛ که این می‌تواند نقص آشکاری برای این کارها به حساب بیاید؛ اما در پایان نامه‌ی حاضر، داستان‌ها با رویکرد روانشناختی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، تا حق مطلب در مورد این مکتب ادا شود.

بنابراین، تا جایی که امکان جستجو بوده، این نتیجه حاصل شده که این پایان نامه، اولین کار مفصل در خصوص بررسی مکتب سوررئالیسم در داستان کوتاه است، که در ایران کار شده.

این پژوهش در پنج فصل تدوین شده است.

فصل اول مربوط به کلیات تحقیق است که طی آن هدف از انتخاب موضوع و ضرورت پرداختن به آن، پیشینه‌ی تحقیق، سوالات و فرضیه‌ها شرح داده می‌شود.

در فصل دوم به بیان مبانی نظری پژوهش پرداخته می‌شود. معنای کلمه و سیر تاریخی مکتب سوررئالیسم، اصول و مؤلفه‌هایش، قلمرو و ایراداتی که به بعضی فنونش وارد است، توضیح داده می‌شود و همچنین در آخر این فصل، چند نمونه متن سوررئالیستی آورده شده است.

فصل سوم شامل سیری در زندگی زکریا تامر، نگاهی به آثار و افکارش و همچنین بیان نظر ناقدان درباره‌ی آثار وی می‌باشد.

فصل چهارم که بخش عملی کار است به دو بخش تقسیم شده است. در بخش اول، خلاصه‌ی داستان‌ها و تحلیلی کلی از آن‌ها ارائه شده و در بخش دوم مؤلفه‌های سوررئالیستی ذیل عنوان‌های «رؤیا، امر شگفت و جادو، اروتیسم، طنز، نگارش خودکار، دیوانگی، اشیاء سوررئالیست و تصادف»، با رویکردی روانشناسانه، در داستان‌های هر مجموعه تحلیل و بررسی می‌شود.

این پایان نامه با فصل پنجم به فرجام می‌رسد. در این فصل هر کدام از عناصر سوررئالیستی، بین سه مجموعه مقایسه می‌شوند و در نهایت، مقایسه‌ای کلی بین سه مجموعه صورت می‌گیرد و روند سیر سوررئالیسم در سه مجموعه‌ی برگزیده، مورد قضاوت و نتیجه‌گیری قرار می‌گیرد.

■

فصل اول: کلیات

۱-۱. بیان مسئله

سوررئالیسم و یا همان فراواقع‌گرایی، مهارگسیختگی ذهن و بیان و نگارش آزادانه‌ی افکار و تخیلات، بدون هیچ قید و بند یا تحکم عقل است. نظام فکری اصلی سوررئالیست‌ها هدایت شدن از جانب ضمیر ناخودآگاه و خودانگیختگی است.

سوررئالیسم در مفهوم تاریخی آن به نوعی گریز از گم‌گشتگی هویت انسانی در دوره‌ی مدرن تعبیر می‌شود؛ گریز از خودبیگانگی‌ای که تمدن علم‌مدار و عقل‌گرای مدرن به انسان اروپایی عرضه کرده بود. در سوررئالیسم هنرمند با بازگشت به تخیل و رؤیایی که اساس آن در ضمیر ناخودآگاه است، مرکزیت گم‌کرده‌ی خود را می‌یابد. مهمترین وجه تمایز سوررئالیسم با مکاتب ضدرئالیستی دیگر، مفهوم ناخودآگاه است. اصطلاحی که توسط فروید مطرح شد و سوررئالیست‌ها چنان شیفته‌ی کشفیات وی در این زمینه شدند که می‌توان گفت سوررئالیسم نسخه‌ی ادبی اندیشه‌های فروید است. در دهه‌های اخیر سوررئالیسم به نحو بارزی در نقاشی، سینما و داستان رواج یافته است. سوررئالیسم تنها به یک برهه‌ی تاریخی تعلق ندارد و هر اثری در هر زمان با نگره‌های سوررئالیستی – یعنی توجه به ناخودآگاه، رؤیا، بی‌توجهی به واقعیت بیرونی و عقل و منطق و علاقه به ایجاد شگفتی و غرابت

مسحورکننده در متن با تصاویر شگفت انگیز - خلق شود، جزء آثار سوررئالیستی به حساب می‌آید.
(نک: اسدی، ۱۳۹۰: مقدمه)

سوررئالیسم (فراواقعیت گرایی) مکتبی ادبی و هنری است، که در قرن بیستم (۱۹۲۰م) توسط آندره برتون (۱۸۹۶-۱۹۶۶م) و یارانش در فرانسه به وجود آمد. ولی گیوم آپولینر (۱۸۸۰-۱۹۱۸م) برای اولین بار در سال ۱۹۰۳م در نمایشنامه‌ی خود به نام «سینه‌های تیرزیاس» آن را به کار برد. سوررئالیسم شیوه‌ی ابراز احساس و پنداری ناب می‌باشد که به هیچ وجه زمینه‌ی فکری قبلی، ملاحظه‌ی اخلاقی و قواعد هنری، ادبی و زیبایی‌شناسی در آن نباشد. هدف اصلی سوررئالیسم رهایی و آزادی کامل ذهن است.

از اصول سوررئالیسم می‌توان به این موارد اشاره کرد: ۱- رؤیا ۲- دیوانگی ۳- امر شگفت و خارق‌العاده ۴- اشیاء سوررئالیستی ۵- تصادف ۶- هزل و طنز ۷- نگارش خودکار (Automatic writing) ۸- اروتیسم و پورنوگرافی. (نک: شمیسا، ۱۳۹۰: ۱۷۲ و ۱۷۳ و ۱۷۴ و ۱۷۵)

نویسندگان معاصر به حد زیادی به این مکتب توجه کرده‌اند که از جمله‌ی این نویسندگان زکریا تامر است.

طی مطالعات اولیه‌ی به عمل آمده، این نتیجه حاصل شد که بیشتر آثار تامر در فضایی سوررئال جریان دارد؛ به طوری که وجود فضاهای رویاگون، رمزآلود، خواب‌گونه و حیرت‌آور در داستان هایش زیاد است.

زکریا تامر نویسنده، روزنامه‌نگار و طنزپرداز است که در سال ۱۹۳۱م در دمشق متولد شد. وی اولین داستان‌های خود را در سال ۱۹۶۰م منتشر کرد و از سال ۱۹۸۱م در انگلستان زندگی می‌کند. در سال ۲۰۰۹م دو جایزه در جهان عرب به زکریا تامر تعلق گرفت؛ یکی جایزه‌ی «بلو مترو پلیس المجادی بن ظاهر» و دیگری «جایزه‌ی قاهره برای قصه کوتاه». آثار زکریا تامر به زبان‌های مختلف ترجمه شده و به چاپ رسیده است. او از مهم‌ترین نویسندگان داستان کوتاه در جهان عرب به شمار می‌آید. داستان‌های او حال و هوای سوررئال دارند و به زبانی ساده نوشته شده‌اند. تامر با ترکیب

همه‌ی این‌ها که سبکی منحصر به فرد را برای او ایجاد کرده، پیرامونش را نقد می‌کند. از آن جایی که جو حاکم بر داستان‌های تامر سوررئال است، تحقیق و کاوش در زمینه لازم دیده شد.

تامر ده مجموعه‌ی داستان کوتاه را در کارنامه‌ی خود دارد که عبارتند از:

صهیل الجواد الأبيض (۱۹۶۰م)

ربیع فی الرماد (۱۹۶۳م)

الرعد (۱۹۷۰م)

دمشق الحرائق (۱۹۷۳م)

النمور فی الیوم العاشر (۱۹۷۸م)

نداء نوح (۱۹۹۴م)

سنضحك (۱۹۹۸م)

الحصرم (۲۰۰۰م)

تکسیر ركب (۲۰۰۲م)

القنفذ (۲۰۰۵م) و در حوزه‌ی ادبیات کودک: لماذا سکت النهر (۱۹۷۷م)، قالت الوردة للسنونو (

۱۹۷۷) و ۳۷ قصة للأطفال (۲۰۰۰م)

به خاطر حجم زیاد ده مجموعه، و براساس بررسی‌های اولیه‌ی صورت گرفته، سه مجموعه‌ی

(صهیل الجواد الأبيض، ربیع فی الرماد و الرعد) که از جمله‌ی مشهورترین آثار تامر هستند و وی با این

مجموعه‌ها شناخته شده است، برگزیده و موضوع تحقیق قرار گرفته‌اند.

مجموعه‌ی «صهیل الجواد الأبيض» یازده داستان کوتاه، مجموعه‌ی «ربیع فی الرماد» یازده داستان

کوتاه و مجموعه‌ی «الرعد» هجده داستان کوتاه دارند.

۱-۲. اهداف پژوهش

این پژوهش بر آن است تا نویسنده‌ی مشهور عرب، زکریا تامر و برخی داستان‌های سوررئالیستی عربی را به مخاطب ایرانی معرفی نماید و نموده‌های مکتب سوررئالیسم را در مجموعه‌های برگزیده بررسی نماید؛ تا معلوم شود در کدام یک از مجموعه‌های تامر این گرایش به صورت بارزتری به کار رفته است و این که سیر تحول سوررئالیسم در سه مجموعه‌ی برگزیده چگونه است. همچنین در نگاهی گسترده‌تر، این پژوهش درصدد است تا نشان دهد سوررئالیسم در فضای عربی چه رنگی به خود گرفته و این که چگونه زکریا تامر از سوررئالیسم برای بیان مشکلات اقتصادی و اجتماعی جامعه‌اش استفاده کرده است.

۱-۳. سوال‌های تحقیق

- ۱- زکریا تامر از کدام یک از عناصر مکتب سوررئالیسم در آثار خود استفاده کرده است؟
- ۲- زکریا تامر کدام عنصر سوررئالیسم را بیش از دیگر عناصر در داستان‌هایش مورد استفاده قرار داده است؟
- ۳- سیر تحول سوررئالیسم در سه مجموعه‌ی برگزیده‌ی زکریا تامر چگونه است؟

۱-۴. فرضیه‌های تحقیق

- ۱- پیش‌بینی می‌شود که زکریا تامر از تمامی مؤلفه‌های سوررئالیسم از جمله: خواب و رؤیا، اروتیسم، طنز، تصادف عینی و... استفاده کرده باشد.
- ۲- به نظر می‌رسد که تامر از عنصر خواب و رؤیا بیش از دیگر عناصر سوررئالیسم در مجموعه‌هایش استفاده کرده است.

۳- پیش‌بینی می‌شود که سیر حرکت سوررئالیسم در داستان های تامر صعودی باشد و هر چه به سمت مجموعه‌های بعدی می‌رویم عنصر سوررئالیسم در مجموعه‌هایش پررنگ‌تر شود.

۱-۵. روش انجام تحقیق

داده‌های این پژوهش با روش توصیفی، تحلیلی و آماری مورد بررسی قرار می‌گیرند. به این شکل که بعد از شرح مکتب سوررئالیسم و مختصری از زندگی زکریا تامر، مجموعه‌های برگزیده تحلیل و عناصر سوررئالیستی‌شان بررسی می‌شود و نمودار میزان استفاده‌ی عناصر در هر مجموعه رسم می‌گردد و در آخر نیز مقایسه‌ای بین سه مجموعه انجام می‌گیرد.

۱-۶. پیشینه و ضرورت تحقیق

با وجود بارز بودن سوررئالیسم در داستان های کوتاه زکریا تامر، تاکنون هیچ پژوهشگری در این زمینه به طور کامل و مجزا تحقیقی انجام نداده است. از این‌رو لازم دیده شد که این موضوع مورد بحث قرار گیرد و تحقیق کاملی در این زمینه انجام شود.

بررسی‌های انجام شده در سامانه‌ی سیمرغ، گوگل فارسی و عربی، ایران داک و کتابخانه‌ی دانشگاه تهران، دانشگاه بهشتی، دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه علامه طباطبائی نشان می‌دهد که سوررئالیسم در داستان های کوتاه زکریا تامر به صورت مستقل و مفصل مورد بررسی قرار نگرفته است؛ اما پژوهش‌هایی در زمینه‌های مختلف وجود دارند که در ضمنشان اشاراتی به بازتاب سوررئالیسم در آثار تامر داشته‌اند. این پژوهش‌ها در ادامه به طور دقیق بررسی می‌شوند:

۱- تطور القصة القصيرة في سورية و ایران. شکوه السادات حسینی، رسالة مقدمة لنیل الدكتوراه فی

الأدب المقارن، جامعة دمشق، ۱۳۸۹ش: در این رساله‌ی مفصل که تمام داستان کوتاه نویسان سوری و فارسی با هم مقایسه شده‌اند، گذری کوتاه به سوررئالیستی بودن داستان های تامر نیز زده شده، اما به

دلیل گستره‌ی زیاد کار، شرح و بسط داده نمی‌شود. فقط دو داستان مجموعه‌ی «الرعد» که عناصر سوررئالیستی در آن‌ها پررنگ است، به طور خلاصه تحلیل شده‌اند.

۲- بررسی داستان‌های کوتاه زکریا تامر. صلاح‌الدین عبدی، رساله‌ی دکتری، دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۵ش: این رساله نیز، کاری مفصل و ارزشمند در مورد داستان‌های کوتاه تامر است، که ضمن آن ساختار فنی و مضامین داستان‌ها مورد تحلیل قرار گرفته است. به دلیل شمولیت و گستره‌ی کار که تمام آثار تامر را شامل می‌شده، نگارنده در بخش‌های مختلف مجبور به گزیده‌گویی و ایجاز شده است. بنابراین سهم مکتب سوررئالیسم از این پایان‌نامه‌ی سیصد و چهار صفحه‌ای، تنها ده صفحه است که از این ده صفحه، شش صفحه‌اش به تحلیل سوررئالیسم در یکی از داستان‌های تامر (وجه القمر) که مربوط به مجموعه‌ی «دمشق الحرائق» و خارج از حیطه‌ی این پژوهش است، می‌پردازد. که این شش صفحه هرچند ارتباط مستقیمی با کار حاضر ندارد، اما الحق که، تحلیلی بسیار زیبا، کامل و برعکس بقیه‌ی کارها، روان‌شناسانه ارائه شده است.

۳- نقد و ترجمه‌ی کتاب «ربیع فی الرماد» زکریا تامر و شرح حال مختصری از نویسنده. حسنیه خزائی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، سال ۱۳۸۷ش: این کار چیزی شبیه به کار آقای عبدی در محدوده‌ای کوچک‌تر است. بدین معنا که نویسنده، تنها مجموعه‌ی «ربیع فی الرماد» را برگزیده و ضمن تحلیل ساختاری و مضمونی، به ترجمه‌ی داستان‌ها نیز پرداخته است. ظاهراً دقت نگارنده بیشتر متوجه ترجمه‌ی داستان‌ها بوده تا تحلیل ساختار و مضمونشان. چرا که تحلیل‌ها بسیار سطحی هستند و در بعضی موارد اصلاً تحلیلی وجود ندارد و فقط توصیف است. مانند قسمت سوررئالیسم، که تنها پنج صفحه از پایان‌نامه‌ی صد و نود و هشت صفحه‌ای را شامل شده و فقط به آوردن چهار نمونه که در آن‌ها رؤیا، نگارش خودکار و اروتیسم به کار رفته، اکتفا کرده است؛ بدون آن که تحلیلی در موردشان ارائه کند.

البته لازم به ذکر است که ترجمه‌ی داستان‌ها بسیار دقیق بوده و در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.